

Het Nationaal Muziekinstrumenten Fonds en het Monteverdi-orgel

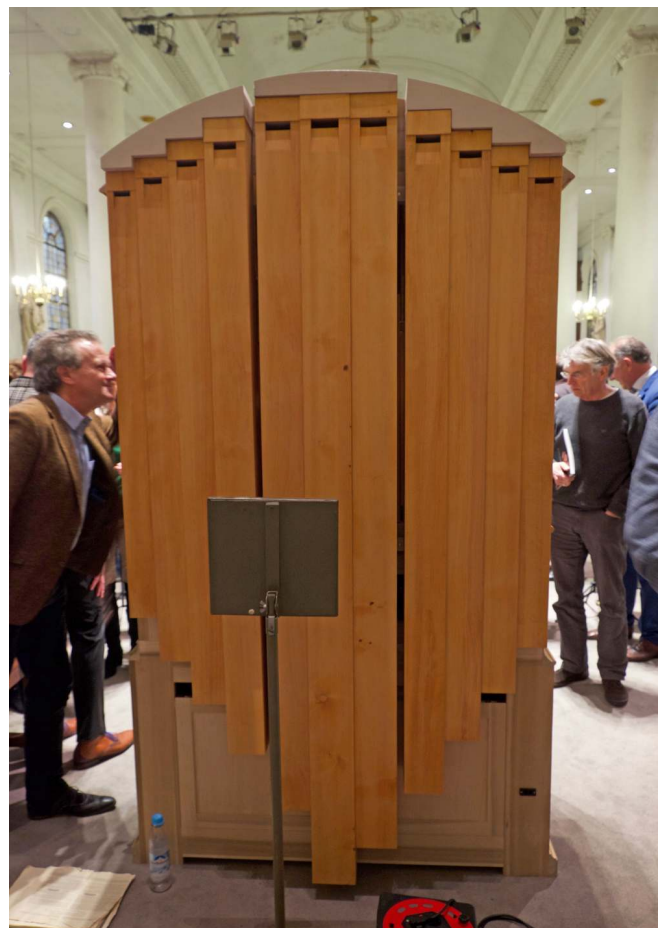
- Jan Bouterse en Cees Steeg

Wij hadden als Bouwbriefredactie een uitnodiging gekregen voor de 'feestelijke inluiding' van het door de firma Klop (Garderen) gebouwde Monteverdi-orgel (19 januari, in de St. Franciscus Xaveriuskerk in Amersfoort). Het orgel was al eerder uitgebreid in het nieuws geweest, onder andere bij het TV-programma Podium Witteman.

Het ging bij de bouw van het orgel om een project waar jaren aan is gewerkt. Initiatiefnemer was de organist en dirigent Krijn Koetsveld. Hij is bezig met om alle madrigalen van Claudio Monteverdi (1567-1643) met zijn ensemble *Le Nuove Musiche* op cd op te nemen. Daarbij is veel aandacht besteed aan de keuze van de begeleidende instrumenten, maar een daarvan bleek er steeds als een stiefkind van af te komen: het (kist)orgel. De instrumenten die ze gewend waren te gebruiken mengden minder goed met de zangers en andere instrumenten. Bovendien week de klank af van wat de componist zelf in 1610 in een beschrijving van een muzikale opvoering heeft aangegeven: 'Elke vrijdag wordt er muziek uitgevoerd in de spiegelzaal [in Mantua], Signora Adriana komt zingen en tovert de hal om tot een soort theater. Ik zal de theorbepelers uit Casale laten spelen, begeleid door het *organo di legno*, dat ongelofelijk *suave* (zacht en liefelijk) is.'

Dus een orgel met houten pijpen, dat zacht en liefelijk klinkt. Helaas zijn er uit de tijd van Monteverdi geen originele instrumenten overgeleverd. Het dichtst bij komt het orgel in de Silberne Kapelle in Innsbruck. Bij Klop hebben ze enkele proefregisters gemaakt en die laten beluisteren door de musici uit het ensemble van Krijn Koetsveld. De uitslag was eenduidig: de voorkeur ging uit naar het orgel met een open (dus niet gedekt) register gemaakt van Italiaans cypreshout. Maar er moesten nog meer keuzes worden gemaakt. Afgezien van het hout (waar moeilijk aan te komen bleek te zijn, de reden daarvoor werd niet genoemd) betekende de keuze voor open pijpen dat het orgel vrij hoog moest worden (langste pijpen 230 cm), dus veel groter dan een kistorgel. Om meer klankkleuren te kunnen maken, wat door Monteverdi is aangegeven in de partituren van zijn Maria-vespers, waren meer registers nodig. Het zijn er vijf geworden: principale 8'; ottavo 4'; flauto 4'; voce humana 8' (dit register is iets zwevend gestemd ten opzichte van de principale 8') en de decimaquinta 2'.

De constructie moest modulair zijn, het orgel dus makkelijk in delen uit elkaar te nemen om in een bestelbus te kunnen passen.

Over de stemming: door een verstelbaar klavier is er de keuze tussen a-440, 415 en 466 Hertz. Hierdoor heeft Klop wel iets moeten verzinnen (een extra gedekte pijp) om in de laagste stemming de lage c te kunnen gebruiken. Het orgel is middentoonig gestemd. Dat betekent wel dat je nogal wat pijpen moet bijstemmen als je het klavier voor een andere toonhoogte verschuift. Bij het orgel is nog een tweede, verwisselbaar, klavier gemaakt met een kort octaaf.

De windvoorziening: twee balgen worden door middel van twee riemen aan de zijkant bediend. Maar het orgel kan ook worden bespeeld met gebruikmaking van een kleine windmotor. De winddruk is laag, 48 mm.

De decoratie van de kas is uitgevoerd door de Italiaanse klavecimbel- en orgelspeler Michele Barchi. Hij heeft als hobby het in originele stijl beschilderen van instrumenten en - omdat hij niet van witte muren houdt - ook van zijn huis. De constructie moest modulair zijn, het orgel dus makkelijk in delen uit elkaar te nemen om in een bestelbus te kunnen passen.

De hierboven genoemde informatie kwamen we te weten uit het programmaboekje van het inhoudigingsconcert en van een video die aan het begin werd getoond. In de pauze hebben we kunnen spreken met Henk Klop en hem naar enkele technische details gevraagd.

De pijpen van de 'principale' zijn vierkant, met smalle labia (2/3 van de pijpbreedte), met vrij scherp gestoken labiumranden. En welke houtsoort komt het dichtst in de buurt als je niet aan cypres kunt komen: een andere naaldhoutsoort als Fichte, of eventueel Sitka.

soms nogal uitbundig barokke muziekstukken van Monteverdi en Italiaanse tijdgenoten wat overdadig. Het klavecimbel (Italiaans type) viel op omdat de klank daarvan (net als van het orgel) uitstekend 'droeg' in de kerk.

Labia van de frontpijpen (links) en van de langste pijpen aan de achterkant van het orgel (onder).

Het Monteverdi-orgel kon worden gemaakt dankzij ondersteuning van het NMF (Nationaal Muziekinstrumenten Fonds), dat voor dit project van een particulier een ruime donatie kreeg. Op muziekinstrumentenfonds.nl staat of komt meer informatie (+ filmpje) over het orgel. Wie het orgel wil gebruiken, kan daartoe een verzoek indienen bij het NMF.

Onze eerste indruk van de klank van het orgel: die leek inderdaad goed te menegen met de andere instrumenten, maar (vooral) bij solospel hoorden we een nogal duidelijke 'spuck' in sommige registers. Is dat wel in overeenstemming met een suave klankideaal? Verder kon Cees duidelijk horen wanneer de balgen handmatig werden bediend en bij welke muziekstukken de windmotor werd ingeschakeld (een veel strakker geluid). Het concertprogramma was met twaalf